

Motion till riksdagen 2011/12:Fi221

av Åsa Romson m.fl. (MP)

Omställning till en hållbar ekonomi

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en kommission för omställning till en hållbar ekonomi bör tillsättas.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen i ökad utsträckning bör använda och redovisa moderna välfärdsåtgärder som omfattar ekologiska, sociala och ekonomiska faktorer.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vilka frågor Sverige bör driva i samband med förhandlingarna om grön ekonomi inför FN:s konferens om hållbar utveckling.

Inledning

Vi lever i en tid som kräver nya lösningar. Utarmningen av naturresurser och ekosystem ökar, de sociala klyftorna växer och de finansiella kriserna avlöser varandra. Vårt samhälle behöver ändra färdriktning. För att klara detta behövs såväl nytänkande som bättre utnyttjande av befintliga resurser och system. Det krävs kreativa, tekniska, sociala och ekonomiska lösningar. Med uppfinningsrikedom, vilja och samarbete kan vi komma långt.

Redan FN:s Brundtlandkommission 1987 slog fast att det är ohållbart i längden att mänsklig påverkan tillåts överskrida naturens gränser. Ett stort antal forskarrapporter har fördjupat vår kunskap sedan dess. Trots det har vi ännu inte lyckats vända utvecklingen. Detsamma gäller, till största delen, utvecklingen mot ett socialt hållbart samhälle. En WHO-rapport slår till ex-

Fel! Okänt namn på

empel fast att skillnader i förväntad livslängd och hälsotillstånd fortsätter att öka.¹

Runtom i världen ökar insikten om att en omställning till en hållbar ekonomi inte bara är nödvändig utan även möjlig och önskvärd, både för individer och för samhällen.

För att stimulera djupare forskning och en bred samhällsdiskussion på nationell nivå föreslår Miljöpartiet de gröna att en kommission för omställning till en hållbar ekonomi tillsätts.

BNP är ett mått på ekonomisk aktivitet. Men det används ofta som ett mått på välfärd och framsteg i ett samhälle. Mer heltäckande och relevanta mått, som täcker även ekologiska och sociala faktorer, behövs. Mycket arbete har gjorts inom detta område i Sverige och internationellt. Miljöpartiet föreslår därför att regeringen i ökad utsträckning bör använda och redovisa moderna välfärdsmått.

FN:s kommande toppmöte om hållbar utveckling 2012 (Rio+20) har ”grön ekonomi” som ett av två grundteman. I denna motion pekar vi på några frågor som vi anser att den svenska regeringen bör driva inför Rio+20. Det blir ett tillfälle att såväl genomföra angelägna beslut i konkreta frågor som att initiera mer långsiktigt syftande processer.

Kommission för omställning till en hållbar ekonomi

Bakgrund

Den ekonomiska utvecklingen i länder som industrialiseras eller håller på att industrialiseras har lett till stora och avgörande förbättringar av levnadsstandarden. Många människor får nu äta sig mätta, slipper frysa, har fått kortare arbetsdagar och längre semester, samt lever längre.

Ekonomisk tillväxt kombinerad med fördelningspolitik har historiskt setts som ett bra medel att förbättra människors levnadsvillkor. Men mer och mer är inte längre nödvändigtvis bättre. Forskning visar att i redan rika samhällen ökar inte längre människors välbefinnande och livsnöjdhet nämnvärt med ytterligare ökat materiellt välstånd. Detta kan delvis förklaras med att vi människor är benägna att vänja oss vid det vi har och ständigt vilja få ännu mer. Vi jämför oss också med andra och kan känna oss missnöjda med det vi har. När människor fått sina grundläggande materiella behov uppfyllda är det sådant som goda relationer, demokrati, rättssäkerhet, social tillit, rättvisa, lagom mycket meningsfullt arbete samt mer fri tid som upplevs som viktiga för välbefinnande och livskvalitet. Vad som ger livskvalitet kan vara olika för olika människor. Forskningen har dock tydligt visat att känsla av samman-

¹ http://www.fhi.se/PageFiles/3839/WHO-broschyr_0811.pdf.

hang, att vara behövd och att kunna påverka sin situation är centralt för de allra flesta.

Den ökade ekonomiska aktiviteten har också historiskt haft ett högt ekologiskt pris i form av ökat uttag av naturresurser, ökad energianvändning och ökad miljöbelastning generellt. Förbättrad teknik har medgett mer energieffektiv och mindre miljöbelastande produktion. Dessa framsteg har dock hittills mer än uppvägs av att vi blir allt fler som konsumerar allt mer.

Välstånd och förbättring – för en individ, familj, samhälle eller land – kan på sikt bara uppnås och behållas om utvecklingen är både socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar. Det finns många goda exempel att inspireras av, inte minst på lokal nivå, på demokratiska och hållbara lösningar. Såväl att finna nya former för hållbart företagande och samhällsservice som att utveckla de befintliga, är en viktig uppgift i Sverige såväl som i resten av världen.

Miljöimperativet

Vi behöver mat, rent vatten och frisk luft för att kunna leva. Vi är helt beroende av alla de växter och djur som krävs för att hålla kretsloppen igång. Dessa grundläggande processer går inte att kompromissa bort eller ersätta med teknik. Naturen måste fungera – det är ett imperativ.

En uppmärksammat artikel i tidskriften Nature (Rockström m.fl., Nature, september 2009)² granskade 2009 ett antal centrala processer som är nödvändiga för att behålla hyggliga livsvillkor för det mänskliga samhället. Artikeln slog fast att planetens gränsvillkor redan hade överskridits på tre områden: klimat, biologisk mångfald och kvävet kretslopp. För ytterligare två saknades kunskap för att kunna bedöma om gränserna hade överskridits eller inte.

Ett mer populärt sätt att mäta miljöbelastningen är det ekologiska fotavtrycket. Också enligt det måttet har mänsklighetens påverkan vida överskridit gränserna för vår planet.³

För snart 25 år sedan uttryckte FN:s Brundtlandkommission saken så här: ”Vi lånar av kommande generationers miljökapital utan avsikt eller möjligheter att betala tillbaka. Våra barn och barnbarn kommer att fördöma våra slösaktiga vanor men de kan aldrig driva in vår skuld till dem.”

Att fortsätta spränga de ekologiska ramarna är inte ett alternativ för oss. Vår generation ska inte överlämna en jord i sämre skick än den vi ärvde. Vi ska inte ta en ekologisk springnota.

Miljöpartiet anser att det finns en stor potential för tekniska förbättringar som leder till mindre miljöbelastning för en given konsumtionsnivå – en ekologisk effektivisering. Men vi är också realistiska; det framstår som alltmer osäkert i vilken utsträckning en eko-effektivisering kommer att räcka till för

² <http://www.nature.com/news/specials/planetaryboundaries/index.html>. För en mer populär framställning på svenska se även Den stora förnekelsen, Anders Wijkman och Johan Rockström (2011).

³ <http://www.wwf.se/source.php?id=1308995>.

Fel! Okänt namn på

den miljöanpassning som krävs. Det kan till exempel ifrågasättas om Sverige verkligen har lyckats frikoppla den ekonomiska utvecklingen från miljöbelastningen. Genom handel har en allt större del av vårt ekologiska fotavtryck hamnat i utlandet. Vi måste värna om våra ekosystem – ekosystemen är basen för människan och livet, och därmed för ekonomin. En ökad BNP i redan rika länder kan vara eftersträvansvärd om och endast om den går att förena med en minskning av vår miljöbelastning.

Detta miljöimperativ väcker djupgående frågor om vår ekonomi och vår ekonomiska politik. Resultatet kan bli en välbehövlig omprövning som dessutom ger betydande förbättringar för vårt välbefinnande redan på kort sikt.

Ekonomisk jämlikhet

Frukterna av den ekonomiska utvecklingen har fördelats ojämnt. En femtedel av jordens befolkning får dela på två procent av den globala inkomsten. Det finns också stora skillnader i sociala aspekter som förväntad livslängd, läskunnighet eller hälsoförhållanden. WHO-rapporten ”Ujämna hälsoskillnaderna inom en generation” uttrycker sambandet så här: ”Social rättvisa är en fråga om liv och död. Social rättvisa påverkar hur människor lever och därmed vilken risk de löper att bli sjuka och att dö i förtid.”⁴ Även i rika länder orsakar stora och växande klyftor allt svårare sociala spänningar. Ofta är det de som bidragit minst till utarmningen av vår miljö som drabbas hårdast av miljöförstörelsen.

Internationell forskning⁵ visar att graden av ekonomisk jämlikhet är en avgörande faktor bakom en rad centrala sociala och hälsorelaterade problem inom rika länder. I mer jämlika samhällen mår såväl fattiga som rika bättre. Exempelvis lever man längre, drabbas mindre av kriminalitet och våld och lyckas bättre med studierna än i mer ojämlika samhällen. Stora inkomstskillnader driver därtill på stressande och resursslukande statuskonsumtion.

Ekonomisk tillväxt framhålls ofta som en lösning på fattigdom och sociala orättvisor. Men samtiden visar att så inte alltid är fallet. Med en växande kaka kan alla hoppas på en större bit. Men fortsatt tillväxt på naturens bekostnad kan komma att ge en krympande kaka längre fram. Åtgärder för att främja tillväxt kan motverka de mål som tillväxten är ett medel för att nå.

En omställning till en hållbar ekonomi kan ge stora förbättringar, både för individen och för samhället, på både kort och lång sikt. Att vara tidigt ute i en nödvändig omställning kan vara en bra investering för framtiden. Denna omställning bör vara ett långsiktigt åtagande, där åtgärder för omställningen prioriteras också på kort sikt. Det är viktigt att regeringar satsar på miljö- och

⁴ WHO, Commission on Social Determinants of Health, 2008, sidan 7:
http://www.fhi.se/PageFiles/3839/WHO-broschyr_0811.pdf.

⁵ Se t.ex. Statussyndromet, Michael Marmot (2006) eller Jämlikhetsanden, Kate Pickett & Richard Wilkinson (2010).

hållbarhetsarbetet trots finanskriserna. Annars ökar miljöproblemen ännu mer när ekonomin vänder.

En sådan omfattande förändring fordrar en bred acceptans i samhället. Det förutsätter en rimlig fördelning av eventuella bördor. En levande demokrati har sin bas på den lokala nivån, nära människors vardag, där många kan delta. Då krävs också ett livskraftigt lokalt näringsliv.

En internationell diskussion om en hållbar ekonomi

Flera europeiska länder har tillsatt kommissioner för att arbeta med en eller flera av dessa avgörande frågor. I Storbritannien inrättades till exempel år 2000 en oberoende myndighet, Sustainable Development Commission. I Tyskland inrättade parlamentet 2011 en kommission om tillväxt, välbefinnande och livskvalitet. Finland, Irland, Frankrike, Portugal, Polen, Österrike och Belgien är ytterligare exempel på länder som har eller har haft liknande kommissioner⁶. De har olika syften, sammansättning och organisation. Vissa är rena expertkommissioner, medan andra även inkluderar politiker. Ibland har även internationella experter deltagit, till exempel i den franska Stiglitzkommissionen.

Diskussioner om en grön ekonomisk omställning förs också i internationella forum som EU, OECD och FN (se nedan).

Nationellt arbete

Sverige har traditionellt legat i framkant i arbetet med att skapa en hållbar utveckling. Ett uttryck för detta var FN:s första stora miljökonferens i Stockholm 1972. I början av 1990-talet tog exempelvis miljöforskaren Arne Jernelöv för Miljövårdsberedningens räkning fram en rapport om miljöskulden. 1998 beslutades om en utredning (SOU 2001:2) för att göra en översyn av sambandet mellan tillväxt och miljö samt utreda behovet av åtgärder för en effektivare användning av naturresurser i syfte att nå en hållbar utveckling. 1999 började regeringen redovisa gröna nyckeltal i vår- och höstbudgetpropositionerna, något som upphörde i samband med budgetpropositionen för 2008.⁷ 2004 inrättade den socialdemokratiska regeringen ett hållbarhetskansli, som upphörde några år senare. År 2007 tillsatte regeringen en kommission för hållbar utveckling med fokus på klimatfrågan. Kommissionen lades ner 2009.⁸ Genom en uppgörelse den 28 april 2011 mellan regeringen, Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Socialdemokraterna fick Konjunkturinstitutet (KI) i uppdrag att utvärdera den ekonomiska politikens kort- och långsiktiga effekter på av riksdagen uppsatta mål för miljö kvalitet och en i övrigt miljömässigt

⁶ Riksdagens utredningstjänst PM 2011:253.

⁷ http://www.sou.gov.se/mvb/pdf/grona_nyckeltal-broschyr.pdf.

⁸ <http://www.regeringen.se/sb/d/8882>.

Fel! Okänt namn på

hållbar utveckling samt pröva olika strategier för att nå dessa mål. Enligt beslutet får KI också ett vetenskapligt råd för att bistå i det miljöekonomiska arbetet.

Det arbete som redan har gjorts i dessa sammanhang är viktigt, men det har inte gett oss tillräckliga svar på hur en långsiktig hållbar ekonomi kan se ut. Några ofta förekommande problem är att ansatsen har varit för snäv, att arbetet har fastnat i detaljer eller att det har varit brist på kontinuitet och uppföljning.

Regeringen har nu aviserat en "framtidskommission" bestående av partiledare för de fyra partier som ingår i regeringen samt fristående experter. En av frågorna som kommissionen ska hantera rör "vår miljö, vårt klimat och vår livskvalitet". Arbetet ska slutföras i mars 2013. En "framtidskommission" där bara representanter för regeringspartier ingår och som får kort tid på sig kommer knappast att kunna utföra det djupa och seriösa arbete som behövs.

En kommission för omställning till en hållbar ekonomi

Miljöpartiet anser därför att en långsiktig kommission för omställning till en hållbar ekonomi bör tillsättas.

Kommissionen bör ges i uppdrag att förutsättningslöst analysera det ekonomiska systemet och inriktningen för den ekonomiska politiken, samt föreslå reformer i syfte att göra dessa ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbara. En viktig del av detta arbete bör vara att sammanställa och sprida information om goda exempel på redan befintliga lösningar, från Sverige och omvärlden, liksom att ge förslag på hur dessa kan vidareutvecklas. Kommissionen bör även arbeta nära den Folkhälsokommission som Miljöpartiet i motion 2010/11:Fi12 har föreslagit⁹ ska arbeta med socialt hållbar utveckling. I sitt arbete bör kommissionen för omställning till en hållbar ekonomi vara ett stöd för regering och riksdag genom bland annat granskning och kunskapsuppbyggande. Vi vill också att Sverige ska vara en framsynt och pådrivande aktör på internationell nivå.

För att kunna verka utan partipolitisk styrning bör kommissionen vara fristående från regeringen. Kommissionen bör ha ett politiskt inslag i form av representation av företrädare för samtliga riksdagspartier.

Vidare bör kommissionen vara sammansatt av sakkunniga från universitet och högskolor, näringslivet, fackföreningsrörelsen samt företrädare för föreningar och nätverk och övriga civilsamhället med kunskap och intresse av de olika aspekterna av hållbar utveckling. Kommissionen bör även ha medverkan från utländsk expertis.

Kommissionen bör vinnlägga sig om att finna moderna arbetsformer som ger goda möjligheter för olika referensgrupper att delta i arbetet, till exempel via internet. Kommissionen ska sträva efter att erbjuda de goda krafter som

⁹ http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=410&doktyp=mot&rm=2010/11&bet=Fi12&dok_id=GY02Fi12.

verkar för hållbar utveckling en arena för utbyte av goda idéer och samverkan.

En omställning av den omfattning som behövs berör alla i vårt samhälle. Därför bör kommissionen också arbeta utåtriktat och stimulera folkbildning, diskussion och debatt kring de frågeställningar den arbetar med.

Ett första steg i kommissionens arbete bör vara att ta fram en underlagsrapport om möjliga vägar till ett samhälle i ekonomisk, social och ekologisk balans.

Teknikutveckling, tillväxtproblematik, resurseffektivisering, de planetära gränsvillkoren, former för företagande, demokratiskt inflytande, jämlikhet samt fördelning av sådant som ekologiskt utrymme, konsumtion och arbete är exempel på frågor som behöver belysas.

Moderna välfärdsått

Ett ått på den ekonomiska aktiviteten i samhället är av stort värde för den ekonomiska politiken och den breda samhållsdebatten. Samtidigt pekar allt mer forskning på vikten av att även belysa effekterna på människor och miljå. BNP är ett viktigt ått på den ekonomiska aktiviteten men ett otillfredsstållande ått att måta verklig välfärd på. Åndå är det vanligt i den allmänna debatten att BNP används som välfärdsått. Samhället skulle tjåna på att mer moderna välfärdsått, som också tar hänsyn till människors hälsa, miljå, jämstållthet och fördelning, får en ökad användning.

2009 kom EU-kommissionen med meddelandet "Bortom BNP – Att måta framsteg i en förånderlig värld" (KOM(2009) 433). EU-parlamentet har i sitt betånkande från april 2011 noterat att man internationellt sett alltmer börjat erkåna BNP:s begrånsning som indikator för samhållsutveckling, naturresurser och ekosystemtjånsster, stora föråndringar som de som uppstår till följd av klimatföråndringarna samt en hållbar utveckling. Parlamentet uppmårksammade att man inom olika instanser, exempelvis FN:s utvecklingsprogram, Vårldsbanken, OECD och EU-kommissionen, kommit långt med att utveckla mer heltåckande indikatorer för måtning och analys av framsteg.¹⁰

Intresset ökar nu även i Sverige. Enligt Svenska Dagbladet¹¹ anser en stor majoritet av riksdagens partier att BNP behåver nyanseras och kompletteras för att bli mer råtvisande som välfärdsått. Ett sådant arbete skulle vara ett ått för Sverige att höja ambitionsnivån. Arbetet bör bygga på det som redan gjorts i Sverige och internationellt men även utgåra en plattform för att mer aktivt medverka i den internationella diskussionen, till exempel den översyn

¹⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0175+0+DOC+XML+V0//SV>.

¹¹ "BNP håller inte måttet långre" 2011-08-10 http://www.svd.se/nyheter/inrikes/bnp-haller-inte-mattet-langre_6378444.svd.

Fel! Okänt namn på

som EU aviserat till 2012¹². Regeringen bör därför i ökad utsträckning redovisa och använda moderna välfärdsåtgärder som omfattar ekologiska, sociala och ekonomiska faktorer.

FN:s konferens om hållbar utveckling

2012 ska FN hålla konferens om hållbar utveckling. Toppmötet ska ses som en uppföljning av konferensen om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Konferensen syftar till att säkra förnyade politiska åtaganden för hållbar utveckling, att bedöma framstegen och kvarvarande brister i genomförandet av tidigare toppmöten om hållbar utveckling, samt behandla nya och kommande utmaningar. FN betonar att "hållbar utveckling" innebär att beslutsfattande på alla nivåer måste vara långsiktigt och präglas av en helhetssyn och rättvisa.

Ett av konferensens två teman är "en grön ekonomi, i perspektiv av hållbar utveckling och fattigdomsbekämpning". "Grön ekonomi" i sammanhanget syftar i första hand på samspelet mellan ekonomi och miljö.¹³

Vi menar att FN-konferensen är ett viktigt tillfälle att lyfta frågor kring grön ekonomi. Redan nu kan vi identifiera flera frågor som den svenska regeringen bör driva i samband med förberedelserna inom området grön ekonomi för Rio+20. Det finns ett antal övergripande och angelägna konkreta frågor där global samverkan behövs:

? *Ökad global forsknings-samverkan om inriktning för en ekonomisk politik för en ekologiskt och socialt hållbar utveckling.*

Problemen är globala och lokala. Lösningarna är också både lokala, nationella, regionala och globala. Den nödvändiga omställningen är så omfattande att det behövs ett mer intensivt internationellt samarbete inom forskningen. Forskarpanelen IPCC har varit av stor betydelse för att driva klimatarbetet framåt globalt. I samband med partsmötet inom konventionen om biologisk mångfald hösten 2010 togs viktiga steg mot IPBES (Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services), ett forskarsamarbete inom det området. Ett motsvarande samarbete på området grön ekonomi skulle vara av stort värde. Där har UNEP påbörjat ett arbete som kan vidareutvecklas.

? *Ett uppdrag till FN att utveckla mått på hållbar utveckling som integrerar ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter.*

FN:s utvecklingsprogram UNDP tar fram rapporter baserade på Human Development Index (HDI), ett mått på välbefinnande som till skillnad från BNP inkluderar vissa sociala faktorer. Även ett mått som tar hänsyn till miljöfaktorer behöver utvecklas. Detta bör ingå som ett uppdrag från Rio+20 till FN:s fortsatta arbete med hållbar utveckling. Världsbanken och IMF bör

¹² <http://www.euractiv.com/en/sustainability/eu-mulls-indicators-measure-wellbeing-gdp/article-184898>.

¹³ <http://www.uncsd2012.org/rio20/index.php?menu=62>.

Fel! Okänt namn på

också få i uppdrag att integrera ett sådant mått i sitt arbete samt stödja integrering av grön ekonomi och ett sådant mått i nationalräkenskaperna.

? *Angelägna konkreta beslut kring miljöskadliga subventioner, skatter på internationellt flyg och skatt på finansiella transaktioner.*

Rio+20 kan vara ett tillfälle att få till stånd internationella beslut om angelägna konkreta frågor där det behövs internationella överenskommelser.

Ett exempel är en internationell samverkan för stopp för miljöskadliga subventioner. Inom arbetet med förvaltning av internationella fiskbestånd, stöd för utbyggnad av energisystem och inom handelspolitiken finns i dag flera miljöskadliga offentliga subventioner som bör motverkas. Men även subventioner inom ramen för det multilaterala biståndet, det bilaterala biståndet samt regionala, nationella och lokala subventioner måste ifrågasättas. Ett internationellt beslut om en klimatrelaterad skatt på flygbränsle brådskar för att även flyget liksom andra transportslag ska vara med och betala för de miljökostnader man orsakar. FN:s internationella civila luftfartsorganisation (ICAO) har tagit upp frågan, men har en policy som motarbetar en skatt eller avgift på internationellt flyg. Därför behöver frågan lyftas inom ramen för Rio+20-processen.¹⁴

EU-kommissionen och EU-parlamentet har föreslagit en skatt på finansiella transaktioner. Syftet med denna skatt skulle vara att göra de mest spekulativa finansiella transaktionerna olönsamma och att skydda den globala finansmarknaden från allt för stor instabilitet. En sådan skatt skulle också kunna ge ett viktigt bidrag till fattigdomsbekämpning och klimatåtgärder. Den borgerliga regeringen har avfärdat förslaget, bland annat med motiveringen att de anser att en sådan skatt behöver införas globalt för att få avsedd verkan. För att nå en sådan global lösning bör Sverige inom ramen för överläggningarna om grön ekonomi i Rio+20-processen verka för en sådan skatt på internationell nivå.

¹⁴ <http://www.icao.int/icao/en/Env2010/MarketBasedMeasures.htm>.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 29 september 2011

Åsa Romson (MP)

Gustav Fridolin (MP)

Valter Mutz (MP)

Stina Bergström (MP)

Agneta Börjesson (MP)

Esabelle Dingizian (MP)

Magnus Ehrencrona (MP)

Jonas Eriksson (MP)

Maria Ferm (MP)

Mehmet Kaplan (MP)

Jan Lindholm (MP)

Lise Nordin (MP)

Mats Pertoft (MP)

Annika Lillemets (MP)

Jabar Amin (MP)

Per Bolund (MP)

Bodil Ceballos (MP)

Tina Ehn (MP)

Gunvor G Ericson (MP)

Peter Eriksson (MP)

Ulf Holm (MP)

Helena Leander (MP)

Agneta Luttröpp (MP)

Kew Nordqvist (MP)

Peter Rådberg (MP)